

A kulturális forradalom lendülete ragadott magával mindannyiunkat

Nagy megtiszteltetésnek éreztem, hogy 1945 nyarán kineveztek a Fővárosi Könyvtárhoz. Addig csak társadalmi munkában folytattam könyvtárosi tevékenységet, a Visszegrádi utcai munkásotthonnak voltam könyvtárosa. A szociáldemokrata párt 1943/44-ben rendezett könyvtárosi tanfolyamán *Rudas Zoltán*, a tanfolyam vezetője (ő volt egyébként a Galilei-kör utolsó titkára) hívta fel figyelmemet *Szabó Ervin* könyvtárpolitikai működésére, célkitűzéseire, ezért nagyon örültem, hogy az általa létesített intézményben dolgozhatok. A budapesti könyvtárhálózat kiépítését még az első világháború előtt indították meg, s 7 könyvtár épült 1919-ig, további hat pedig 1945-ig. Habár a milliós főváros igényeit ez a kevés könyvtár korántsem elégítette ki, modern elvek szerint megszervezett könyvtárban kezddhettem meg a munkát, hisz *Szabó Ervin* újra szolgálatba állított régi munkatársai: *Dienes László*, *Kőhalmi Béla*, *Solti Andorné Szigethy Gabriella*, *Braun Róbertné*, *Pórné Váradi Irma* irányították a könyvtár tevékenységét.

Nehéz érzékeltetni azt a lelkesedést, amellyel munkánkat végeztük és azt, hogy milyen nagy örömet szerzett munkánk elismerése. Olvasóink hálája és szeretete volt fő jutalmunk. Ez nem frázis, ma is élénken emlékszem arra a fiatal olvasómra, aki kijelentette: *sehol annyira nem érzi, mit jelent a felszabadulás, mint itt a könyvtárban.*

A XIII. kerületi Vág utcai fiókban dolgoztam akkor (ezt a könyvtárt vezette a század elején *Alpári Gyula*). A fiók a régi Népházban volt elhelyezve, amelyben a szakmunkástanuló-otthon is működött. Előadásokat szerveztünk az otthon lakói számára. Előadó *Trencsényi-Waldapfel Imre* egyetemi tanár, *Benedek András*, a Nemzeti Színház dramaturgja volt többek között. Első felszólításra és tiszteletdíj nélkül jöttek el, hangsúlyozván, hogy örömet jelent nekik a kapcsolat ilyen hallgatósággal. Mivel az előadótermet nem teljes rendben adta át az otthon, Waldapfel professzor az előadás előtt segített a terem rendezésében is. Persze vitatható, helyes volt-e, hogy egyetemi tanár idejét ezzel vettük igénybe, de akkoriban nálunk a könyvtárban a nagyon színvonalas és szórakoztató Szabad Nép félórát *Fónagy Iván*, a későbbi nyelvész professzor vezette, kommunista pártszervezetünk kb. tíz tagjához pedig kulturális és politikai problémáink megbeszélésére *Lukács György* jött el. Ehhez még azt is hozzátehetem, hogy amikor a Vág utcai könyvtárat első emeleti igen jó helyiségéből a tanulóotthon kivetette, és helyette egy földszinti, lényegesen rosszabb helyiség elfogadására kényszerítette, az átköltözést úgy tudtuk végrehajtani, hogy közben egy napra sem szünetelt a kölcsönzés. A szállítást a tanulóotthon növendékei bonyolították le, és a fővárosi könyvtár sok munkatársa vett részt önkéntes munkával a könyvanyag szakszerű elrendezésében, köztük *Telegdi Zsigmond* professzor, aki akkor is elismert tudós volt, és *Kis Ferenc* költő, aki pedig már akkor sem volt teljesen egészséges.

A felszabadulás utáni első esztendőkből igen szerény költségvetés állt csak a könyvtár rendelkezésére, és a takarékoság kényszerített minket arra, hogy a lehető legkisebb anyagi ráfordítással próbáljuk megvalósítani a kultúraterjesztés hatékony módszereit.

Így indult meg még 1945-ben — úgy tudom, *Vas Zoltán* polgármester ötlete alapján — a villamos-mozgókönyvtár Budapest utcáin. Szükségmegoldás volt ez, de könyvtári autóbuszra nem volt akkor még pénz (tavaly indult az első budapesti bibliobusz!), ráadásul a villamos csak ott állhatott meg kölcsönözni, ahol hurokvágány volt. Ám akkor a villamos munkába állítása azt jelentette, hogy nagyobb befektetés nélkül egyszeriben a város tíz olyan körzetében, ahol eddig könyvtár nem működött, heti egy vagy két alkalommal kölcsönözni lehetett.

De a kis villamos-mozgókönyvtárakban csak felnőttek kaphattak könyvet. Mivel Budapesten is, akárcsak vidéken a 10–14 éves gyerekek voltak a könyvtárak leg-szorgalmasabb olvasói, az ő igényeik kielégítésére 1949-ben a kerületi könyvtárakban, azaz ahogy akkor neveztük őket: fiókokban gyermekrészlegeket alakítottunk ki, és a könyvtár elválasztott sarkában — külön kölcsönzési időben — a város négy új helyén megindítottuk az ifjúsági kölcsönzést. A továbbiakban gondoskodtunk arról, hogy minden új könyvtárban *gyermekrészleg* is működjék.

Kevesebb siker koronázta az úgynevezett kölcsönzőállomások kialakítására irányuló törekvésünket. Tömegszervezeteknek, kórházaknak, iskoláknak adott a központi könyvtár kisebb-nagyobb könyvanyagot, amelynek cseréjéről is gondoskodott, a kölcsönzés feladata pedig a tömegszervezetre hárult. Sajnos, ezek a kölcsönző-állomások kevés kivétellel életképteleneknek bizonyultak.

A Népművelési Minisztérium megalakulása után ugrásszerű fejlődés kezdődött. 1949-ben három új könyvtár nyílt meg, 1950-ben hét és 1951-ben újabb hét. Budapest minden peremkerülete könyvtárhoz jutott. Az olvasók száma néhány év alatt megötszöröződött, s 1954-ben meghaladta a 100 000-et. (1938 és 1948 között 20 000 körül mozgott.) A könyvtári kötetek száma és a kölcsönzési forgalom megháromszorozódott, 1954-re a kölcsönzési forgalom 1 millió kötetről 3 millió fölé teljéskött.

A fejlődés olyan rohamos volt, hogy bennünket könyvtárosokat is meglepett. Amikor egy minisztériumi értekezleten *Barabási Rezső*, a könyvtvárosztály akkori vezetője kijelentette, hogy a könyvtári forgalmat meg kell duplázni, ezt az igényt komolytalannak tartottuk. Irattárunkban még megvan a levél, amelyben válaszként kifejtettük, hogy milyen feltételek mellett tartjuk a megkértszerezést lehetségesnek: új könyvtárak nyitását, a személyzeti létszám emelését, a könyvbeszerzési keretösszeg növelését, propaganda-költségeket kértünk — és kéréseinket nagyrészt teljesítették is.

Nem akarok most ennek az időszaknak hibáiról, balfogásairól beszélni. Közismertek. Amire mindig szívesen emlékszem vissza, az a *lelkesedés, az áldozatkészség*, amely munkánkat akkor jellemezte. 1950-ben az újonnan alakult könyvtárakat felsőbb szerveink kivánására a tanácsi választást megelőző két héten kellett megnyitnunk. Hét új könyvtár nyílt meg a szükséges könyvanyaggal, bútorral, a már korábban működő könyvtárakban betanított személyzettel. Óriási munka és izgalom járt ezzel. Akkor is úgy gondoltam, hogy kevesebb hajszával és jobban lehetett volna megoldani az új könyvtárak szervezését, ha nem ragaszkodunk az említett határidőhöz, hisz a könyvtárnyitás végeredményben nem befolyásolhatta döntően a választás sikerét. De azért mégis büszke voltam kicsit, hogy megoldottuk a feladatot. Mint ahogyan sikerült mozgalmas, színes és változatos könyvtári propaganda-módszereket is alkalmazni. A modern közművelődési könyvtári módszerek majd minden változatát alkalmaztuk több-kevesebb sikerrel. Készítettünk ajánló bibliográfiákat, rendeztünk kiállításokat, író—olvasó találkozókat, vetélkedőket, és hogy olvasónk izlését jobban megismerjük, véleményünket adatokkal támaszthatassuk alá, már ezekben az években megkezdtük bizonyos könyvek, irodalmi műfajok vizsgálatát az olvasói érdeklődés szempontjából, s olvasóink véleményének rögzítéséről is gondoskodtunk.

Mindezt olyan könyvtárosi gárda végezte, melynek nagy része munka mellett szerezte meg szakképesítését — és többségük nő lévén — munka és tanulás mellett háztartást vezetett, gyereket nevelt. És társadalmi munkát is végzett. A hagyományos könyvtári télapó-ünnepségek 1947-ben indultak. Az ajándékokat a télapónak öltözött mókázó *Tiszay Andor* kollégánk adta át a gyerekeknek. Az ajándékbabákat, állatokat mindenféle furfanggal szerzett anyagból délutáni munka-összejöveleteken varrták dolgozónk a kisebb gyerekeknek, a nagyobbak a könyvkiadók jóvoltából kaptak könyvajándékot. — Színjátszócsoportunknak saját munkaközösségünk írta a „vigoperákat”. Nagyszerű szórakozás volt a darabírás, a próbák is, és az előadásokat nagyon élvezte a műértő közönség. Kitűnő szerző- és előadógárdánk tagjai: *Tiszay Andor, Marót Miklós, Dömötör Tekla, Rózsa Ili, Novák Klári, Szász Károly, Nagy Tamásné* — és még folytathatnám a névsort — a könyvtári élet kisebb-nagyobb fonákságait figurázták ki színpadunkon. Amikor például a fiókhálózat a kerületi tanácsok irányítása alá került, Sibyll dallamára hangzott fel: „Kis Központom, remélem megbocsájtja, hogy búcsú nélkül hagytam el magát...” Ez így leírva nem is olyan szellemes, de akkor minden apró célzást, két- vagy többértelműséget megértett és élvezett a közönség.

Régi jelentéseket lapozgatva, dokumentumokat nézve, szinte meglep, mennyi mindent tettünk. Hogyan tudtuk mindezt megszervezni? A magyarázat nyilvánvalóan az, hogy az ezekben az években meginduló kulturális forradalom lendülete ragadott magával mindannyiunkat. Szívesen emlékszem rá vissza.